

SWEDISH ECONOMIC FORUM REPORT 2015

VINSTER, VÄLFÄRD OCH ENTREPRENÖRSKAP



SWEDISH ECONOMIC FORUM REPORT 2015

VINSTER, VÄLFÄRD

OCH ENTREPRENÖRSKAP

Johan Eklund (red)

Martin Andersson

Karin Edmark

Henrik Jordahl

Dennis C. Mueller

Abiel Sebhatu

Per Strömberg

Karl Wennberg

INNEHÅLL

7 KAPITEL 1 VINSTER, VÄLFÄRD OCH ENTREPRENÖRSKAP

Johan Eklund

- 7 Inledning
- 8 Vinster och entreprenörskap
- 14 Ekonomisk-politiska slutsatser

17 KAPITEL 2 PROFITS, ENTREPRENEURSHIP AND PUBLIC SERVICES

Dennis C. Mueller

- 17 The Nature of Profits
- 19 Entrepreneurship
- 24 Why Is Europe Lagging?
- 29 Why State-Supplied Primary and Secondary Education?
- 31 State Intervention in the Health Sector
- 33 Conclusions

37 KAPITEL 3 REGULATING PRIVATE (AND PUBLIC) WELFARE SERVICES – LESSONS FROM FINANCIAL SUPERVISION

Martin Andersson och Per Strömberg

- 37 Introduction
- 39 The rationale for regulation and supervision
- 44 Lessons from financial supervision and regulation
- 50 Summary and conclusions

53 KAPITEL 4 VINSTER I VÄLFÄRDEN: FUNKTION OCH OPINION

Henrik Jordahl

- 53 Sammanfattning
- 54 Den svenska välfärdsmodellen
- 59 Vad är vinst och hur påverkas välfärden?
- 63 Hur påverkas opinionen?
- 69 Avslutande diskussion

71 **KAPITEL 5 HUR PÅVERKAR VINSTMOTIVET OCH KONSOLIDERINGEN AV SKOLMARKNADEN SKOLANS VERKSAMHET?**

Karin Edmark

71 Inledning

73 Teoretisk bakgrund: Finns det skäl att tro att vinstsyftande respektive stora aktörer är bättre eller sämre än andra?

76 Vad vet vi från tidigare studier?

82 Hur bör regelverket för friskolorna se ut?

87 Slutsatser

89 **KAPITEL 6 KONKURRENS, VINSTER OCH KVALITET I SVENSKA FRISKOLOR**

Abiel Sebhatu och Karl Wennberg

89 Introduktion

90 Teori om konkurrens på avreglerade marknader

93 Kvalitet på skolektorn – definitioner och empiriska mått

103 Diskussion och slutsatser

106 Appendix

115 **REFERENSER**

124 **OM FÖRFATTARNA**

5

HUR PÅVERKAR VINSTMOTIVET OCH KONSOLIDERINGEN AV SKOLMARKNADEN SKOLANS VERKSAMHET?

KARIN EDMARK

1. Inledning

1992 genomfördes friskolereformen, vilket gav fristående huvudmän rätt att driva skola med full offentlig finansiering på praktiskt taget samma villkor som de kommunala skolorna. Ett par år senare utvidgades reformen till att även gälla gymnasiet. I propositionerna bakom reformen går att utläsa att en förväntan om positiva effekter av konkurrensutsättningen av offentliga sektorn, liksom ideologiska motiv för att öka individens valmöjligheter, var starka motiv för reformen.¹ Nu drygt 20 år senare står det klart att reformen kommit att ge en kraftig förändring av skolsektorn. Strax före reformen fanns det ungefär 70 fristående grundskolor, och något färre gymnasieskolor, och andelen elever som gick i dessa uppgick till någon procent. Detta kan kontrasteras med läget läsåret 2014/15, då 14 procent av grundskoleeleverna gick i någon av de 800 fristående grundskolorna, och 26 procent av alla gymnasieelever gick i någon av de över 450 fristående gymnasieskolorna.²

Även om det förekom fristående skolor också före reformen 1992 (termen fristående skolor myntades i och med 1983 års lagstiftning), så var de alltså få till antalet och fick långt ifrån full offentlig finansiering. Dessutom var det bara skolor som

1. Se Prop 1991/92:95 och 1992/93:230.

2. Dessa siffror baseras på Skolverkets statistiktabel.

ansågs utgöra komplement till det offentliga skolväsendet som överhuvudtaget fick statliga medel. Som sådana angavs skolor med alternativ pedagogik, skolor för internationella elever, samt internatskolor för elever vars föräldrar vistades utomlands.

Det var nog många som trodde att friskolesektorn även efter 1992 till stor del skulle bestå av skolor som utgör tydliga komplement till det kommunala skolväsendet genom att ha en alternativ pedagogisk inriktning, eller någon annan särskild profil. Så har det dock inte blivit utan de flesta fristående skolor har idag ingen särskild inriktning. Det finns dessutom två tydliga skillnader mellan friskolesektorn såsom den såg ut strax efter friskolereformen och hur den ser ut idag. För det första drivs friskolorna idag ofta i form av aktiebolag, d v s som vinstsyftande bolag.³ Läsåret 2013/14 var 60 procent av alla fristående grundskolor, och hela 86 procent av de fristående gymnasieskolorna, organiserade som aktiebolag.⁴ Som en jämförelse kan anges att bara en fjärdedel av de fristående grundskolor som godkändes 1994/95 var aktiebolag. Stiftelser, ideella föreningar, respektive ekonomiska föreningar var alla ungefär lika vanliga som aktiebolagsformen.⁵

En andra tydlig trend, under de senaste 10–15 åren, är att fler och fler friskolor tillhör stora skolorganisationer, d v s koncerner eller andra organisationer som äger flera friskolor. Detta framgår av ett datamaterial framtaget vid Institutet för Näringslivsforskning⁶, som visar att hösten 2014 tillhörde knappt 40 procent av alla fristående grundskolor en organisation eller koncern som hade mer än en grundskola. Ungefär hälften av dessa tillhörde, enligt vad vi kunde utläsa, de fem största koncernerna, varav den allra största, som ytterst ägdes av holdingbolaget Marvin Holding Ltd, omfattade över 80 skolenheter. Här ingick t ex Pysslingen Förskolor och Skolor AB, Academedia AB och Vittraskolorna AB.

Syftet med det här kapitlet är att diskutera hur dessa två trender inom friskolesektorn – den ökade förekomsten av vinstsyftande skolhuvudmän respektive den ökade förekomsten av stora skolorganisationer – kan tänkas påverka det svenska skolväsendet. Detta kommer jag att göra genom att föra ett översiktligt teoretiskt resonemang över hur dessa aspekter kan tänkas påverka skolväsendet vilket följs av en sammanfattning av vad vi vet enligt empirisk forskning och tillgänglig statistik. Slutligen följer policyrekommendationer och slutsatser.

-
3. Det ska noteras att det utifrån detta inte kan sägas att alla skolor som är organiserade som aktiebolag har som enda eller ens huvudsakligt syfte att göra ekonomisk vinst. Däremot torde aktiebolagsformen vara lämplig för den skolhuvudman som åtminstone delvis drivs i vinstsyfte.
 4. Dessa siffror baseras på material från Skolinspektionen. Eftersom materialet är att betrakta som arbetsmaterial, snarare än kvalitetskontrollerad officiell statistik, ska uppgifterna tolkas med viss osäkerhet.
 5. Se Skolverkets rapport 108 (1996).
 6. IFN har tagit fram uppgifter om hur fristående grundskolor hänger samman i företags/ organisations-strukturer, när det gäller att länka ägare (baserat på företagsregistret, och allabolag.se). Ett tack riktas till Fredrik Andersson på IFN för hjälpen med detta.

Ett par brasklappar är på sin plats redan nu: För det första är den empiriska forskningen över vinstsyftande skolföretag, samt över stora – visavi små – skolorganisationer, tämligen begränsad. Jag kommer därför att referera forskning både från Sverige och från andra länder, företrädesvis USA. Mängden tidigare studier begränsas ytterligare av att jag begränsar sammanställningen till att gälla system där skolor drivs privat men är fullt offentligt finansierade, eftersom detta motsvarar det svenska friskolesystemet. (Jag bortser alltså från studier över privatskolor som finansieras via elevavgifter).

Den andra brasklappen gäller användningen av termerna vinstsyfte och vinstmotiv. I rapporten kommer jag att använda dessa lite slarvigt: ofta kommer de att likställas med att en skolhuvudman har en organisationsform som är vinstsyftande. Det tydligaste fallet är aktiebolagsformen, som har vinstsyftet inskrivet i bolagsordningen, men även andra typer av organisationsformer, såsom handelsbolag, kan förmodas vara bildade för att ge ekonomisk utdelning till ägarna. Det är dock mycket möjligt att många skolhuvudmän har valt aktiebolagsformen inte för att de har som huvudsakligt syfte att göra ekonomisk vinst, utan för att de bedömer detta vara en lämplig organisationsform av andra skäl, t ex för att begränsa det personliga ekonomiska ansvaret för verksamheten eller för att de finner det vara en välreglerad och transparent form. Detta utesluter emellertid inte att åtminstone vissa av de skolföretag som har vinstsyftande organisationsform har ekonomisk vinst som huvudsakligt eller delvis syfte.

2. Teoretisk bakgrund: Finns det skäl att tro att vinstsyftande respektive stora aktörer är bättre eller sämre än andra?

I föregående avsnitt beskrevs utvecklingen mot fler vinstsyftande skolföretag och fler stora aktörer. Finns det, enligt nationalekonomisk teoribildning, skäl att tro att dessa aspekter skulle påverka skolans verksamhet och hur väl eleverna presterar? I det här avsnittet ges en översikt över möjliga för- respektive nackdelar med vinstsyftet inom skolsektorn. Detta följs av ett kort resonemang om för- respektive nackdelar med stora, jämfört med små, skolhuvudmän.

2.1 PRIVAT TILLHANDAHÅLLANDE AV OFFENTLIG SERVICE OCH VINSTSYFTET

Att det offentliga kontrakterar privata aktörer för att tillhandahålla en tjänst eller vara har sedan 1980–90-talen blivit vanligt förekommande i marknadsekonomier. I Sverige sköts numera t ex sophämtning och kollektivtrafik i regel av privata företag, som kontrakteras av kommunerna genom offentlig upphandling. Det är som bekant också vanligt att välfärdstjänsterna skola, vård och omsorg utförs av privata aktörer men med offentlig finansiering.

Varför har man valt att göra så här? Privat tillhandahållande kan förstås ha rent ideologiska motiv – såsom viljan att begränsa statens roll och att gynna privata företag och organisationer. Andra motiv – som inte nödvändigtvis är ideologiskt färgade – kan vara en förväntan om bättre effektivitet hos privata aktörer, om positiva effekter av konkurrensutsättning, eller att privat tillhandahållna tjänster ses som

värdefulla komplement till service i det offentliga regi. Men det finns också potentiella risker. Den främsta torde vara att privata aktörer inte ger bättre service, utan tvärtom sämre, p g a att egen ekonomisk vinning sätts före verksamhetens kvalitet.

Schleifer (1998) analyserar under vilka typer av förhållanden som privat tillhandahållande av offentlig service kan förväntas fungera väl. Schleifer pekar för det första på att det blir enklare att kontrollera att den privata utföraren håller tillräckligt god kvalitet om den tjänst som ska utföras kan beskrivas på ett tydligt och detaljerat sätt. Att specificera, och i efterhand kontrollera, att posten ska delas ut varje dag, eller att gatorna ska sopas, torde vara tämligen rättfram. För en så komplex tjänst som utbildning är emellertid både utformningen av regelverket i lagar och förordningar, samt kontrollen ex post, betydligt mer komplicerad. D v s det är svårt att genom lagstiftningen garantera att alla skolor håller god kvalitet, och det är svårt att garantera att de kontrollinstanser som finns, såsom Skolinspektionens tillsyn, fångar upp alla skolor som inte fungerar tillräckligt väl.

När det gäller frågan om huruvida vinstsyftande aktörer ska tillåtas eller ej påpekar Schleifer (1998) å ena sidan att vinstmotivet kan vara en drivkraft för utveckling och innovation vilket alltså talar för att tillåta vinstsyftande aktörer. Å andra sidan menar han att risken för att ekonomisk vinst görs på bekostnad av kvaliteten torde vara större för vinstsyftande aktörer än för icke-vinstsyftande dito. Schleifer menar därför att icke-vinstsyftande aktörer kan vara ett bättre alternativ än att tillåta vinstmotiverade aktörer i de fall riskerna för kostnadsreducering på bekostnad av kvaliteten bedöms vara stora.

Glaeser och Schleifer (2001) utvecklar detta och menar att en icke-vinstsyftande organisationsform kan utgöra en värdefull signal till kunder och investerare om att verksamheten inte kommer att göra vinst på bekostnad av kvaliteten. Detta skulle vara särskilt relevant inom verksamheter där det är svårt att försäkra sig om hög kvalitet genom kontraktsskrivning vilket inkluderar fall där kvaliteten är svår att mäta. Besley och Ghatak (2001) framför liknande tankar när det gäller verksamheter där det, enligt ovan, är svårt att säkerställa kvaliteten genom kontrakt eller kontroll och som helt eller delvis bekostas med offentliga medel. De resonerar att om sådana verksamheter drivs av vinstsyftande aktörer så kan det leda till underinvestering av offentliga medel i verksamheten. Skälet är att staten kan tänkas misstänka att den offentliga finansieringen kommer att användas till att öka aktörens ekonomiska vinning, snarare än för kvalitetsförbättring, och att staten därmed blir mindre villig att skjuta till medel.

Här kan det påpekas att värdet av den här typen av signaler diskuteras i propositionerna bakom organisationsformen aktieföretag med särskild vinstuttagsbegränsning som infördes 2006 (se Prop 2004/05:178). En tanke var just att den explicita begränsningen av vinstmöjligheterna skulle vara ett sätt för företag att signalera att de inte primärt var ute efter att göra hög egen ekonomisk vinst. Denna bolagsform har dock förblivit mycket ovanlig – såväl överlag som inom skolväsendet – vilket kan tyda på att den här signalen inte värderats särskilt högt.

En ytterligare potentiell fördel med icke-vinstsyftande organisationer, som diskuteras av Besley och Ghatak (2003), är att organisationer som drivs av ett socialt kall,

snarare än ekonomisk vinst, kan ha lättare att attrahera arbetskraft som också drivs av ett socialt kall och därmed bli bättre verksamheter.

De ovan refererade studierna pekar således sammantaget på att vinstsyftet visserligen kan vara en värdefull drivkraft för att utveckla skolverksamheten men att det också finns potentiella fördelar med att bara tillåta icke-vinstsyftande aktörer. Risken för att kostnaderna dras ner på, på bekostnad av kvaliteten, bedöms vara större om ekonomisk vinst tillåts, och detta gäller särskilt för en verksamhet som skolan, där det är svårt att i detalj reglera och kontrollera kvaliteten.

Men, kan man invända, räcker inte det fria skolvalet för att garantera att alla skolor håller god kvalitet? Argumentet lyder som följer: När kvaliteten på tjänsten, i vårt fall utbildningen, inte fullt ut kan garanteras genom utformningen av regelverket eller kontrollinstanserna, blir det istället viktigt att det finns andra mekanismer som motverkar risken att privata tillhandahållare söker egen vinning genom att reducera kostnaderna till priset av kvaliteten. Det fria skolvalet skulle kunna vara en sådan mekanism genom att det ger elever och föräldrar möjlighet att välja bort de skolor som inte håller måttet. Detta kan i hög utsträckning förväntas vara fallet – de flesta elever och föräldrar torde vara måna om att skolan håller god kvalitet, och många kvalitetsindikatorer, såsom lärartäthet, elevresultat och ibland också resultat av brukarundersökningar, finns numera lätt tillgängliga på t ex Skolverkets webbsida utbildningsinfo.se.

Det finns emellertid också ett par invändningar mot det ovanstående. För det första är alla de mått på elevers resultat som finns, dvs resultaten på nationella proven samt betygen, mått som sätts av skolornas egen personal. Det finns därför ingen garanti för att dessa är rättvisande.⁷ För det andra är det möjligt att det, även om de är få, finns föräldrar och elever som inte har möjlighet eller något starkare intresse av att bedöma skolors kvalitet. För det tredje torde elever vara ganska trögrörliga eftersom det innebär en omställningskostnad att byta skola för den elev som inte är nöjd med sin skola.

Summa summarum är utbildning en typ av tjänst som inte lämpar sig särskilt väl för privat tillhandahållande i bemärkelsen att tjänstens kvalitet inte enkelt kan säkerställas genom kontraktsskrivningen, regelverket eller genom kontroll ex post. Å andra sidan kan vinstsyftet i sig vara en positiv drivkraft för att utveckla verksamheten. Det går vidare att argumentera för att det fria skolvalet utgör en garant för att upprätthålla god kvalitet, men det finns inget som säger att detta skulle vara tillräckligt, och argumentet försvagas av förekomsten av betygsinflation.

2.2 FINNS DET SKÅL ATT TRO ATT STORA AKTÖRER ÄR BÄTTRE – ELLER SÄMRE?

Såsom beskrevs i inledningen är det allt vanligare att friskolor tillhör stora koncerner eller organisationer med flera skolor. Finns det, teoretiskt sett, några skäl att tro att detta skulle vara bättre eller sämre än små aktörer?

7. Se avsnitt 3.1 för studier som tyder på betygsinflation inom det svenska skolväsendet.

Ett argument för stora organisationer är att dessa har skalfördelar. D v s genom sin storlek kan de använda resurserna mer effektivt inom organisationen och flera skolor kan dra fördel av den kompetens som finns inom organisationen. För skolans del är det tänkbart att det inom stora organisationer avsätts särskild personal för pedagogisk utveckling centralt och som kan serva alla skolorna inom organisationen eller att det utvecklas goda rutiner för administration.

En annan möjlig fördel med stora organisationer är att de kan tänkas vara mer måna om organisationens, eller varumärkets, rykte. Tanken är att kostnaden av att en skola misslyckas, och håller dålig kvalitet, spiller över på alla skolor inom organisationen. Detta skulle i så fall utgöra en kvalitetssäkrande faktor, som reducerar risken för att ekonomisk vinst maximeras på bekostnad av kvaliteten.

Å andra sidan är det möjligt att små aktörer är mer flexibla och bättre kan anpassa verksamheten till de specifika villkor som råder där de verkar. Det är också möjligt att personalen kan få mer inflytande i en liten organisation och att detta kan öka motivationen hos de anställda.

Liksom för vinstsyftet i det föregående avsnittet finns det således argument såväl för som mot stora organisationer och koncerner. Låt oss därför gå vidare och se vad empirisk forskning har att tillföra.

3. Vad vet vi från tidigare studier?

Det finns en växande forskningslitteratur om friskolor i Sverige samt i andra länder som har infört liknande system. De flesta av studierna skiljer dock inte på om friskolorna drivs i vinstsyfte eller inte, eller på om de tillhör stora organisationer eller inte, och det finns således ganska få empiriska studier av just dessa dimensioner. Detta avsnitt kommer därför att ta upp den forskning som finns, inte bara när det gäller friskolorna i Sverige, utan även när det gäller andra länder med liknande system.

3.1 HUR PÅVERKAR VINSTSYFTET?

Tidigare svenska studier avseende friskolorna har i regel funnit att fristående skolor i genomsnitt åtminstone inte presterar sämre än skolor i offentlig regi. Om något, visar resultaten att elever i friskolor, eller elever i kommuner där friskolor är vanligt förekommande, tenderar att ha något högre betyg eller resultat på nationella proven. Det är dock svårt att dra några slutsatser av detta eftersom det också finns tecken på starkare betygsinflation bland friskolor (och detta gäller även för betygssättningen av nationella proven).⁸ Dessa studier gäller friskolorna överlag och skiljer inte mellan friskolor som drivs i vinstsyfte och övriga. I avsnitt 2.1 noterades dock att det kan finnas skäl att förvänta sig att privat drivna skolor skiljer sig åt baserat på om de drivs i vinstsyfte eller ej. Vad säger då den empiriska forskningen om detta?

8. Se Böhlmark och Lindahl, 2007 och 2013, Ahlin (2003), Björklund m fl (2004), Sandström och Bergström (2005) för studier om friskolors effekter på elevprestationer och Vlachos (2011) och Tyrefors Hinnerich och Vlachos (2013) för studier om betygsinflation.

Sahlgren (2011) undersöker slutbetygen från grundskolan för alla skolor under 2005–09 och skiljer mellan kommunala skolor, fristående skolor med vinstsyfte⁹ samt fristående skolor utan vinstsyfte. Han finner att elever i friskolor generellt sett tenderar att ha högre avgångsbetyg i åk 9, jämfört med kommunala skolor, och att detta samband tenderar att gälla både för friskolor som drivs i vinstsyftande form och övriga.¹⁰ Detta gäller även givet en rad faktorer som kontrollerar för att eleverna i olika skolor har olika familjebakgrund.

Av detta skulle man kunna dra slutsatsen att fristående skolor leder till bättre skolresultat, samt att vinstsyftande och icke-vinstsyftande friskolor presterar lika bra. Det finns dock goda skäl att vara mer försiktig. Tyrefors Hinnerich och Vlachos (2013) tyder nämligen på att fristående skolor är mer generösa i betygsättningen av de nationella proven. Detta framkom då ett antal nationella prov rättades om av bedömare vid Skolinspektionen. De externa bedömarna satte generellt lägre provbetyg än vad som gjorts vid den ordinarie rättningen och denna skillnad var större bland de fristående skolorna än bland de kommunala skolorna. För högstadiet rapporteras t o m avvikelser vara så stora att de skulle kunna förklara "en betydande del av det resultatförspåring som fristående skolor i andra undersökningar uppvisat gentemot kommunala skolor". När det gäller skillnader mellan friskolor som drivs i vinstsyfte, vilket i undersökningen definieras som att vara aktiebolag, tyder resultaten på att det var de fristående skolor som inte drivs i aktiebolagsform som var mest benägna att sätta för höga betyg på nationella proven.

I en annan undersökning av Vlachos (2011), ges dock ett något annorlunda resultat: här tyder slutsatserna istället på att betygsinflation förekommer bland skolor som är organiserade som AB medan mönstret är mindre tydligt bland övriga friskolor. I denna studeras om elevernas studieresultat på gymnasiet skiljer sig åt mellan elever som gått i fristående jämfört med kommunal grundskola när man jämför elever som gick i samma gymnasieskola och hade samma slutbetyg från grundskolan. Tanken är att om grundskolebetygen i genomsnitt sattes mer generöst i de fristående grundskolorna skulle detta troligen resultera i att eleverna från dessa skolor presterar sämre på gymnasiet än elever med motsvarande betyg från kommunala skolor. Analysen tar dock inte hänsyn till vilket gymnasieprogram eleverna gått vilket gör att resultaten ska tolkas med försiktighet.

Sammantaget har svenska friskolor överlag bättre elevresultat men det är möjligt att detta avspeglar betygsinflation snarare än bättre kunskaper. När det gäller skillnader mellan vinstsyftande och icke-vinstsyftande friskolor ger de få studier som finns inget tydligt samstämmigt resultat.

9. Dessa definieras som skolor som är organiserade som AB, handelsbolag eller enskild firma.

10. Sahlgren (2011) redovisar också separata regressioner för skolor där elevernas föräldrar i genomsnitt har låg, medelhög respektive hög utbildningsnivå. Han finner då att de högre betygen för elever i fristående skolor kvarstår i de olika kategorierna även om sambandet inte alltid är statistiskt säkerställt.

För att få ytterligare evidens vänder vi oss därför till USA där de så kallade charter-skolorna, i likhet med de svenska friskolorna, drivs av privata aktörer men finansieras genom en elevknuten offentlig skolpeng. Skolformen, som tillkom på 90-talet, finns nu i de flesta amerikanska delstaterna, närmare bestämt i 43 delstater inklusive DC, och under läsåret 2012/13 gick 2,3 miljoner elever i drygt 6 000 charterskolor. Charterskolorna reglernas på delstatsnivå, och ett fåtal stater som Arizona och Texas, tillåter att vinstsyftande företag direkt innehar kontraktet – ”chartern” – för att driva skola, medan andra tillåter vinstsyftande organisationer endast om de kontrakteras indirekt av skolans styrelse vilken också kan säga upp avtalet med den vinstsyftande organisationen.¹¹

En intressant fallstudie när det gäller vinstsyftet inom charterskolväsendet utgörs av Peterson och Chingos (2009). De studerar staden Philadelphia där driften av 46 skolor, som under flera år haft mycket dåliga elevresultat på standardiserade test, år 2002 övertogs av privata organisationer på stadens initiativ. Syftet med tvångsövertagandet var att undersöka om elevprestationerna kunde förbättras genom att låta skolorna gå över i privat drift. Bland de privata tillhandahållarna förekom såväl vinstsyftande som icke-vinstsyftande organisationer. Resultaten tyder på att de skolor som övertogs av vinstsyftande organisationer uppvisade kraftigt förbättrade elevprestationer i matematik sex år efter övertagandet jämfört med skolor som hade liknande förutsättningar 2002 men som förblivit i offentlig regi. För läsning syntes inga statistiskt säkerställda effekter även om mönstret var detsamma. För de skolor som övertogs av icke-vinstsyftande organisationer var resultaten mer osäkra men tydde på en försämring av elevernas resultat både i läsning och matematik.

Enligt Peterson och Chingos (2009) finns det således inget att förlora, snarare en del att vinna, på att tillåta att vinstsyftande organisationer driver skolor med offentlig finansiering. Det är dock viktigt att poängtera att dessa resultat kommer från en fallstudie av ett fåtal utbildningsorganisationer och det är möjligt att de goda resultaten för de vinstsyftande organisationerna, och de dåliga för de icke-vinstsyftande, reflekterar andra skillnader än just vinstsyftet. Det är inte heller självklart att resultaten skulle bli desamma i Sverige.

3.2 STORA ELLER SMÅ SKOLORGANISATIONER

Som nämndes i inledningen är konsolidering – d v s en ökad förekomst av stora organisationer eller koncerner – en tydlig trend inom skolsektorn. Det empiriska underlaget som refereras här kommer främst från USA – och skälet är, i likhet med för ovanstående avsnitt, att det empiriska underlaget för Sverige är knapphändig.¹² Låt oss dock först se vad beskrivande statistik över Sverige säger.

Skolinspektionen (2015) undersökte skolhuvudmäns styrning av verksamheten i termer av hur huvudmannen följer upp elevernas kunskapsresultat och arbetet med

11. Se Miron, Urschel, Yat Aguilar och Daily (2012).

12. För intressant ny information, se dock Sebhatu och Wennbergs kapitel 6 i den här rapporten.

trygghet, studiero och insatser mot kränkande behandling av eleverna hos 19 kommunala och 17 enskilda huvudmän. De fann att de stora enskilda huvudmän som undersöktes hade tydliga, transparenta och väl utvecklade system för kvalitetsarbetet. I grupperna små enskilda huvudmän samt kommunala huvudmän – stora som små – förekom emellertid brister. Eftersom detta är en fallstudie över ett mindre antal huvudmän är det svårt att veta om resultatet är generaliserbart för olika sorters huvudmän i stort men det indikerar alltså att åtminstone inom den grupp som har studerats utmärkte sig de stora enskilda huvudmännen positivt. Den här undersökningen gällde alltså förekomsten av formella system för kvalitetsarbetet och undersöker inte den faktiska kvaliteten eller den av eleverna upplevda studieron, tryggheten etc.

För Sverige finns det, mig veterligen, inga studier som visar hur storleken på en aktör inom skolområdet påverkar skolans faktiska verksamhet och resultat. Utan att göra anspråk på att uppfånga några orsakssamband går det emellertid att jämföra om friskolors resultat skiljer åt mellan stora och små aktörer. I Tabell 1 visas beskrivande statistik för slutbetygen (d v s skolornas genomsnittliga meritvärden) respektive andel elever som uppnått kunskapsmålen i slutet av årskurs 9 för friskolor som tillhör små respektive stora aktörer. Med små aktörer menas att skolan ytterst ägs av en aktör som äger som mest två skolor och med stora avses skolor som ytterst ägs av aktörer som äger minst fyra skolor. (Ingen av skolorna i datamaterialet tillhörde ägare med tre skolor.) Indelningen har gjorts med avseende på skolornas yttersta ägare eftersom det förekommer skolor som har många ägarled. Detta innebär t ex att skolor som tillhör samma koncernstruktur räknas som tillhörande en och samma aktör.¹³ Informationen om meritvärden och andel som uppnått målen har hämtats från Skolverkets databas SALSA (<http://salsa.artisan.se/>), och avser läsåret 2013/14 vilket var den mest aktuella information som fanns tillgänglig vid tiden för det här kapitlets sammanställning.¹⁴

Från Tabell 1 kan vi utläsa att de friskolor som tillhör stora aktörer i medeltal har ungefär lika, eller något bättre resultat jämfört med små aktörer. Detta gäller både när resultaten mäts som slutbetyg (meritvärde årskurs 9) respektive som andel som uppnått målen i årskurs 9. Det gäller också när enbart den del av skillnaden i de här måtten som inte förklaras av att eleverna på skolorna har olika bakgrund studeras (se

13. Informationen om ägarförhållanden hämtades från allabolag.se, och avser informationen under hösten 2014. Denna kopplades till skolorna, i skolenhetsregistret för augusti 2014, genom deras organisationsnummer. Jag vill härmed tacka Fredrik Andersson vid Institutet för Näringslivsforskning för detta arbete.

14. För en av skolorna lyckades vi inte matcha informationen i SALSA-data till informationen om skolornas ägarförhållanden. Detta innebär att antal friskolor i tabellerna i den här rapporten saknar information om en av de friskolor som redovisas i SALSA-data för 2013/14. Det kan för övrigt noteras att SALSA-databasen inte täcker skolor med färre än 15 elever i årskurs 9 (för mer information, se <http://salsa.artisan.se/>).

”oförklarad avvikelse” i Tabell 1).¹⁵ Det ska dock understrykas att skillnaderna mellan grupperna är mycket små, och dessutom är spridningen mellan skolorna inom respektive grupp är dock så stor att skillnaderna mellan de stora och små aktörerna inte är statistiskt säkerställda. Det ska också påpekas, såsom gjorts tidigare i kapitlet, att betygen i sig är ett mycket bristfälligt mått för att jämföra skolors prestationer eftersom de sätts av skolorna själva.

TABELL 1: Beskrivande statistik över skolmedelvärden för meritvärden respektive andel elever som uppnått målen årskurs 9, läsåret 2013/14, indelat på små respektive stora aktörer för fristående åk 9-skolor.

	Meritvärde		Andel som uppnått målen	
	Små aktörer	Stora aktörer	Små aktörer	Stora aktörer
Ojusterat medelvärde	232,31 (25,16)	232,65 (19,62)	83,74 (16,75)	85,07 (10,91)
Oförklarad avvikelse ^a	3,61 (18,98)	4,64 (14,65)	-1,46 (13,43)	-0,12 (8,92)
Antal observationer	208	107	208	107

Tabellnot: Siffror inom parentes avser standardavvikelser.

^a ”Oförklarad avvikelse” avser residualvärde enligt SALSA-modellens analys, se <http://salsa.artisan.se>.

För mer ingående studier av hur skolorganisationens storlek påverkar verksamheten vänder vi oss åter till USAs charterskolor. Liksom varit fallet i Sverige har det under de senaste 10–15 åren skett en konsolidering av den amerikanska charterskolektorn. Detta i och med att fler och fler charterskolor drivs av större organisationer som sköter driften av flera skolor. Det förekommer dels att större organisationer tilldelas själva kontrakten för att driva charterskolorna dels att större organisationer kontrakteras indirekt, av en skolas styrelse, för att sköta hela eller delar av driften.

I två omfattande undersökningar från CREDO-institutet vid Stanforduniversitetet, undersöker Peltason och Raymond (2013) respektive Woodworth och Raymond (2013) hur charterskolor som tillhör större organisationer, definierat som organisationer som sköter driften av minst tre charterskolor, presterar jämfört med dels charterskolor som inte tillhör nätverk, dels traditionella offentliga skolor. De undersöker

15. Måtten för ”oförklarad avvikelse” som visas i Tabell 1 avser Skolverkets justerade mått enligt SALSA. Närmare bestämt avses den del av variationen i genomsnittligt meritvärde (eller andel som uppnått målen) som inte förklaras av elevernas skiftande bakgrund. Elevernas bakgrund mäts med tre faktorer: föräldrarnas utbildningsnivå, andel elever som invandrat under de senaste 4 åren, samt andel elever som är pojkar.

skillnader i resultaten på standardiserade test i läsning och matematik efter att det konstanthållits för observerbara skillnader mellan eleverna.¹⁶

CREDO-institutets undersökningar finner att de charterskolor som drivs av större aktörer presterar ungefär lika bra som de traditionella offentliga skolorna. De stora aktörernas skolor har något sämre resultat i matematik och något bättre i läsning men skillnaderna är så små att de är försumbara. De stora aktörerna utmärker sig emellertid genom att de i genomsnitt har bättre resultat för elever från grupper som tenderar att vara mindre gynnade såsom elever från låginkomsthem. De charterskolor som inte tillhör något större nätverk presterar i genomsnitt något sämre än både nätverks-charterskolorna och de traditionella offentliga skolorna. Det är dock viktigt att påpeka att det finns stor variation inom gruppen av stora skolorganisationer: 43 procent av dessa presterar bättre än de offentliga skolorna när det gäller läsning och 37 procent när det gäller matematik. Samtidigt har 37 procent sämre resultat än den traditionella offentliga skolan i läsning och ungefär 50 procent när det gäller matematik.

Peltason och Raymond (2013) och Woodworth och Raymond (2013) försöker vidare utröna vilka karakteristika som är utmärkande för de högpresterande organisationerna för att se om det finns några särskilda faktorer som verkar skapa framgångsrika skolor. De finner dock inga tydliga sådana mönster, t ex verkar det inte spela någon roll om en aktör har jättemånga jämfört med ganska många skolor och det verkar inte vara så att äldre skolorganisationer genomgående presterar bättre än nyare organisationer.

Även om det inte verkar finnas några särskilda karakteristika som utmärker vilka av de stora organisationerna som lyckas väl görs emellertid några andra intressanta upptäckter. För det första tenderar skolorganisationerna att hålla ungefär samma kvalitet över tid, d v s skolaktörer som presterade väl tidigt efter att de startats presterar i regel väl även senare, och samma persistens förekommer bland aktörer som initialt presterar dåligt. Skolors kvalitet mätt tidigt efter att de startat ger således en god prediktion för hur de kommer att prestera längre fram. För det andra finner de att skolorganisationer som inte själva innehar själva kontraktet (chartern) utan som indirekt kontrakteras av en charterskolas styrelse för att driva skolan utmärker sig i det att den här typen av nätverk har bättre resultat än alla de andra skolformerna. Dessa skolorganisationer har intressant nog särdeles goda resultat för elever från traditionellt missgynnade, eller i utbildningshänseende svagare, hemförhållanden. För det tredje finner de att de skolorganisationer som växer snabbast inte nödvändigtvis är de som håller hög kvalitet – snarare finner de att 50 procent av de skolor som öppnades av skolorganisationerna under den undersökta perioden startades av organisationer i

16. Den statistiska metod som används beskrivs ingående i the National Charter School Study Technical Appendix 2013, se http://credo.stanford.edu/documents/NCSS2013_Technical%20Appendix.pdf.

den lägre tredjedelen av resultatfördelningen. Det senare tyder på att ett fritt skolval, och förhoppningen att elever och föräldrar ska välja bort dåliga skolor, inte är tillräckligt för att hindra att det uppkommer skolor som inte presterar väl.

Sammanfattningsvis pekar studierna i detta avsnitt på att det saknas empiriska belägg för att vinstsyftande friskolor presterar sämre än icke-vinstsyftande friskolor och vissa studier pekar på att de presterar bättre, även om detta bygger på mycket knapphändig forskning. Friskolor generellt sett verkar vidare prestera åtminstone på samma nivå som de kommunala skolorna. Det finns emellertid indikationer på att fristående skolor överlag har en mer generös betygsättning, vilket gör det svårt att använda betyg, eller resultat på nationella prov (eftersom betygsinflationen enligt studierna gäller även dessa) som indikatorer på skolors kvalitet. När det gäller betydelsen av små respektive stora aktörer är den empiriska forskningen till omfånget än mindre men intressanta studier från USA tyder på att stora aktörer överlag presterar något bättre än små.

4. Hur bör regelverket för friskolorna se ut?

I föregående avsnitt såg vi att det finns undersökningar som finner att vinstsyftande friskolor och stora koncerner kan fungera väl så bra som andra skolor även om underlaget är alldeles för litet för att det ska gå att dra några generella slutsatser. Men det går också att finna argument mot fristående skolor och hävda att vinstsyftet i sig innebär en risk att kostnadsminskningar i syfte att öka vinsten går före kvaliteten. Vidare kan det sägas att även om vinstsyftande verksamhet inom välfärdsområdet är under utredning har det åtminstone inte hittills funnits någon politisk majoritet för att förbjuda vinstsyftande aktörer. Frågan är dessutom om det är praktiskt och juridiskt möjligt. Mycket talar därför för att vinstsyftande friskolor kommer att finnas även framledes. Givet detta kan man fråga sig om det finns några lärdomar att dra av den forskning som refererades i ovanstående avsnitt för hur regelverket för friskolorna bör utformas för att öka sannolikheten att verksamheten håller god kvalitet? Detta diskuteras i nedanstående avsnitt, inledningsvis i generella termer därefter i termer av implikationer för det svenska regelverket för friskolorna.

4.1 ANSVARSUTKRÄVANDE ÄR VIKTIGT

En aspekt som av flera forskare framhålls som viktig i ett system med friskolor är att skolorna hålls ansvariga för någon utomstående myndighet för sin verksamhet.

Peltason och Raymond (2013) och Woodworth och Raymond (2013) fann exempelvis, som vi såg i avsnitt 3.3, att de organisationer och företag som driver charterskolor genom indirekta kontrakt, och alltså kontrakteras av skolans styrelse istället för att själva inneha kontraktet, tenderade att prestera bättre än andra skolor. Detta, tillsammans med annan evidens från deras undersökningar, skulle kunna tyda på att tydliga system för ansvarsutkrävande får friskolorna att prestera bättre. De organisationer som driver charterskolor via indirekta kontrakt kan nämligen anses ha särskilt tydliga regler för ansvarsutkrävande – de kan sägas upp av skolans styrelse om denna inte anser att verksamheten sköts tillräckligt väl.

Bloom, Lemos, Sadun och Van Reenen (2014) undersöker en annan aspekt av friskolornas verksamhet, nämligen hur väl ledarskapet och skolorganisationen fungerar vilket de mäter med en egenkonstruerad "management score". De undersöker skolor av friskoletyp i en rad länder, däribland Sverige, och finner att skolor med bättre "management score" ofta omfattas av starkt ansvar för elevernas prestationer inför en utomstående myndighet. Detta skulle också kunna tyda på att tydliga regler för ansvarsutkrävande är viktigt för att få välfungerande skolor.

Machin och Silva (2013) menar vidare att graden av ansvarsutkrävande kan påverka vilka elever som tjänar på ett system med friskolor och skolval. Machin och Silva jämför Storbritannien och USA och påpekar att de brittiska skolorna av friskoletyp har tenderat att vara gynnsamma främst för elever i den övre delen av den socioekonomiska eller resultatmässiga fördelningen. Charterskolorna i USA har däremot ofta tenderat att förbättra prestationerna bland elever i grupper som traditionellt sett presterat sämre i skolan. Machin och Silva för fram en starkare grad av ansvarsutkrävande i USA som en potentiell förklaring till detta mönster. De påpekar att charter-skolorna som regel har kontrakt över 3–5 år varefter kontrakten kan förnyas, något som baseras på hur väl skolorna uppfyllt de mål som specificerades i det ursprungliga charterkontraktet. Detta är en markant skillnad gentemot både Storbritannien och Sverige som inte har motsvarande tidsbegränsade kontrakt för skolor av friskoletyp.

4.2 HUR BÖR VERKSAMHETENS KVALITET MÄTAS?

Att aktörerna hålls ansvariga för sin verksamhet verkar enligt ovanstående avsnitt vara betydelsefullt för att skolverksamheten ska hålla god kvalitet och komma även traditionellt missgynnade elever till gagn. Men exakt hur ska system för ansvarsutkrävande utformas?

Ett system som kontrollerar och utvärderar skolornas verksamhet kräver för det första att verksamhetens kvalitet mäts. Det kan handla om mått på elevernas kunskaper i form av resultat från nationella prov eller liknande eller om tillsyn av den typ som görs av Skolinspektionen. Det kan också handla om brukarundersökningar där s hur elever och föräldrar värderar skolan i enkäter. Såsom diskuterats i ovanstående avsnitt är det inte säkert att vare sig betyg eller nationella prov sätts och rättas enligt samma kriterier vid olika skolor. Det finns som tidigare nämnts även studier som tyder på systematiska skillnader i betygssättningen mellan fristående och kommunala skolor. Jag kommer att återkomma till den frågan i avsnitt 5, men låt mig för närvarande ändå anta att vi har tillgång till trovärdiga och jämförbara elevresultat i termer av exempelvis resultat på nationella prov. Givet detta, exakt vilken typ av mått bör ligga till grund för jämförelser mellan skolor?

Den här frågan diskuteras i Figlio och Loeb (2011) vilka tydliggör både att det finns många tänkbara alternativ och att vilket system som väljs kan få långtgående och ibland oönskade konsekvenser. En första fråga att ta ställning till är huruvida fokus bör ligga på elevernas prestationer utan att justera för deras tidigare kunskaper och hemförhållanden eller om det bör göras sådana justeringar.

Här kan man, å ena sidan, framhålla att elever i olika skolor, p g a skilda hemförhållanden eller bakgrundskunskaper, har olika förutsättningar att prestera i skolan. För att få jämförbara mått på skolornas kvalitet kan det vara lämpligt att justera för detta. Å andra sidan är det, inte minst ur ett likvärdighetsperspektiv, intressant att få information om elevernas faktiska kunskaper utan att justera för skillnader som är systematiska för elever med viss bakgrund. Det finns därför argument för båda typerna av mått och det kan därför vara lämpligt att också redovisa flera typer av mått. Ju fler mått desto svårare blir det emellertid att presentera dem på ett sätt som lätt kan förstås av allmänhet och beslutsfattare.

Om valet av mått justerar för elevernas bakgrund uppkommer vidare frågan om exakt hur justeringen ska göras. Ett sätt är att ta fram resultat som är justerade för den inverkan elevernas bakgrund, i några mätbara dimensioner, förväntas ha enligt hur elever med samma bakgrund i genomsnitt brukar prestera. Detta är exempelvis vad som görs i Skolverkets så kallade SALSA-modeller som tar fram den oförklarade variationen i skolornas genomsnittliga meritvärden efter att elevernas bakgrund i termer av föräldrarnas utbildningsnivå, elevernas utrikes bakgrund samt kön tagits hänsyn till. Det är emellertid en öppen fråga hur mycket, och vad, det bör kontrolleras för d v s vilka dimensioner av elevbakgrund det tas hänsyn till i sådana beräkningar.

Ett annat alternativ är att presentera hur mycket eleverna förbättrat sina resultat jämfört med föregående mättillfälle. Detta alternativ har fördelen att det direkt fångar upp något som bör vara relevant: hur mycket eleverna lärt sig sedan senaste mätningen. Istället för att klumpa ihop eleverna i några få grupper, såsom görs i den typ av justering som beskrivs ovan, tas istället hänsyn till varje individs utgångspunkt. En nackdel är dock att det krävs många mättillfällen: det behövs ju en initial mätpunkt att jämföra med.

Figlio och Loeb (2011) diskuterar också problemet med mätfel d v s att elevernas resultat på t ex nationella prov kan förändras över tiden både p g a förändrade kunskaper hos eleverna, men ibland också p g a rent slumpmässiga skillnader i hur eleverna presterar på proven eller om eleven har "en bra dag" eller inte. Detta är särskilt relevant för små skolor där enskilda elevers prestationer (och därmed enskilda elevers tur eller otur vid ett provtillfälle) kan få stor inverkan på skolmedelvärdet. Figlio och Loeb påpekar att problemet minskar om exempelvis glidande medelvärden över 2-3 år redovisas istället för det aktuella årets värde. Förändringar i en skolas elevprestationer blir därmed mer trovärdiga. En nackdel är att de tar länge tid att upptäcka då de glidande medelvärdena är mer "trögörliga" än de årsvisa.

Ett annat sätt att mäta verksamhetens kvalitet är, som nämndes ovan, att låta en myndighet som Skolinspektionen utöva tillsyn över verksamheten. En fördel med den typen av kontroll är att den inte begränsas till sådant som är mätbart i provresultat, och skolinspektion kan därmed fånga upp bredare aspekter av verksamhetens kvalitet än vad provresultat kan. Däremot är skolinspektioner resurskrävande, vilket begränsar hur omfattande och frekvent inspektionerna kan göras. Detta till trots utgör de sannolikt ett gott komplement till ovanstående typer av kontroll.

4.3 BÖR STORA OCH SMÅ RESPEKTIVE NYA OCH GAMLA SKOLOR BEHANDLAS OLIKA?

En ytterligare intressant aspekt av resultaten som framkom från undersökningarna av Peltason och Raymond (2013) och Woodworth och Raymond (2013), som refererades i avsnitt 3.3, var att skolors resultat tenderar att "sätta sig" snabbt och vara persistenta över tid. Detta innebär att tidiga kvalitetskontroller av nystartade skolor kan vara verkningsfulla för att fånga upp skolor som presterar dåligt inledningsvis – och som sannolikt även kommer att fortsätta prestera dåligt framledes. Det kan därmed vara motiverat att ha särskilt noggranna kontroller för nystartade skolor och kanske också att ha särskilt kännbara sanktioner om missförhållanden uppträder tidigt efter att en skola startat. Enligt samma resonemang behöver skolor som redan funnits en längre tid, med konstant goda resultat, kanske inte kontrolleras lika mycket eller ofta. Detta skulle resursmässigt kompensera för de resurser som går åt till den mer omfattande kontrollen av nyare verksamheter.

En annan slutsats som man skulle kunna dra av undersökningarna av Peltason och Raymond (2013) och Woodworth och Raymond (2013) är att nystartade skolor som tillhör stora redan existerande organisationer eller nätverk inte behöver kontrolleras lika noggrant som enskilda nystartade skolor. Detta eftersom den stora organisationen eller nätverket kan ses som en slags garant för att den nystartade skolan håller tillräcklig kvalitet. En skola som fungerar mycket dåligt skulle annars kunna medföra dåligt rykte för alla organisationens skolor. Detta gäller förstås bara förutsatt att nätverket eller organisationen redan har visat sig prestera väl genom sina tidigare existerande skolor.

4.4 KONSEKVENSER FÖR SVERIGE

I det här avsnittet frågar vi oss om det, på basis av vad som framkommit i tidigare avsnitt, finns skäl att göra några förändringar i dagens regelverk för fristående skolor i Sverige. Utgångspunkten för avsnittet är att det finns vissa indikationer (även om det empiriska underlaget är tunt) på att det är möjligt för vinstsyftande företag att, åtminstone under vissa förhållanden, fungera väl inom skolväsendet. Samtidigt finns det uppenbara problem i Sverige när det gäller när det gäller betygsinflation och åtminstone för betygssättningen av de nationella proven så gäller detta särskilt bland friskolorna. Detta innebär att om vi vill dra nytta av de potentiella vinsterna med att tillåta skolor med stor självständighet och med vinstsyfte blir det nödvändigt att ha tydliga system för kontroll och utvärdering av skolorna.

Flera av de studier som har refererats ovan gällde de amerikanska charterskolorna. Dessa liknar de svenska friskolorna eftersom de är förhindrade att ta ut elevavgift och inte får basera intaget av elever på elevens egenskaper såsom tidigare skolresultat, kön, ursprungsland eller dylikt. Liksom friskolorna har de vidare en betydande självständighet när det gäller beslut om anställningar, hur undervisningen organiseras samt hur budgeten fördelas inom verksamheten.¹⁷ En avgörande skillnad jämfört med friskolorna är emellertid att charterskolorna, som påpekats i ovanstående avsnitt,

17. Se Green, Baker och Oluwole (2015).

drivs enligt tidsbestämda kontrakt som vanligen löper över 3-5 år. Detta har av flera av de forskare som refererades ovan framhållits som en potentiell fördel, eftersom tiden för kontraktets slut och eventuella förnyelse, är en naturlig och tydlig punkt för utvärdering av skolans verksamhet.

Man kan därmed fråga sig om även de svenska friskolorna borde övergå till att drivas enligt tidsbegränsade kontrakt, d v s att friskolornas huvudmän fick kontrakt att driva sina skolor från kommunerna eller direkt från staten. Det är emellertid svårt att tänka sig hur detta skulle gå till rent praktiskt och juridiskt givet att vårt friskolesystem har existerat enligt gällande regelverk under många år.

Det ter sig rimligare att överväga andra sätt att öka och tydliggöra skolaktörernas ansvar för verksamheten. För det första kräver ansvarsutkrävande att det finns tydliga kriterier för, och sätt att mäta, verksamhetens kvalitet. Här är det tydligt att det svenska systemet har betydande brister: båda de huvudsakliga måtten på skolornas prestationer, de nationella proven respektive slutbetygen, kan nämligen ifrågasättas eftersom de sätts internt av skolornas personal.

Ett minimum av förändring, som för närvarande är under utredning, skulle därför vara att låta de nationella proven rättas externt. Detta skulle kunna ske genom att lärarna på olika skolor rättar varandras prov, att de rättas av särskild personal anställd av en myndighet som exempelvis Skolverket eller Skolinspektionen, eller att proven görs om till en form som möjliggör automatisk rättning. (Det senare skulle dock ha nackdelen att det utesluter frågor av essäform eller muntliga provelement vilket begränsar de dimensioner av kunskaper som testas). Förhoppningsvis skulle en extern rättning inte bara ge en mer rättvis bedömning av nationella proven utan även verka begränsande för betygsinflationen eftersom resultaten på nationella proven delvis ligger till grund för betygen.

Att göra om de nationella proven till en form som möjliggör automatisk rättning, eller digitalisering, skulle även ha fördelen att det drastiskt skulle reducera arbetsinsatsen för att rätta proven. Detta skulle vara mycket välkommet i och med att det minskar arbetsbördan för de lärare som genomför proven men skulle eventuellt också kunna leda till att proven kan genomföras mer frekvent. Med fler mätpunkter skulle det bli lättare att ta fram mått på elevernas kunskapsutveckling över tiden, något som vore intressant både för beslutsfattare och för forskningen.

Förutom att följa kvaliteten hos de etablerade skolorna ter det sig enligt de undersökningar som refererats ovan viktigt att ha en särskilt ingående kontroll av nystartad verksamhet. Detta görs i Sverige genom att Skolinspektionen inspekterar nystartade skolor både ett par månader innan verksamheten startar och inom 4–6 månader efter att skolan startat. Skolinspektionens verksamhet har dessutom utvidgats under de senare åren. Den regelbundna tillsynen av alla skolor görs t ex mer frekvent än vad som gällde tidigare: all skolverksamhet granskas numera inom en treårsperiod, fram till 2010 gällde det dubbla, en sexårsperiod. Inför den regelbundna tillsynen genomförs också, sedan 2014, en bedömning av de fristående huvudmännens ekonomiska situation. Syftet är att upptäcka om det finns skolor som har så dålig ekonomi att det kan få negativa konsekvenser för eleverna. Skolinspektionen använder vidare

information om elevernas kunskapsresultat, information från elev- och föräldraenkäter etc för att bedöma vilka skolor som verkar fungera mindre bra. Dessa skolor prioriteras genom att de besöks tidigare samt att de får en mer fördjupad tillsyn.

Det är möjligt att det ytterligare går att förändra Skolinspektionens arbete på ett sätt som tydliggör skolornas ansvar för att ha en god kvalitet på verksamheten. Ett sätt skulle kunna vara att resultatet för tillsynen sammanfattas i ett eller ett par sammanfattande korta bedömningar av skolverksamhetens kvalitet. Syftet med detta skulle vara att underlätta för både politiker och allmänhet att tolka rapporterna. Det är också möjligt att kontrollen av vilka skolhuvudmän som godkänns skulle kunna skärpas. Ägarprövningsutredningens slutbetänkande¹⁸ föreslog exempelvis att krav ska ställas på *insikt, erfarenhet och lämplighet* liksom på *ekonomiska förutsättningar att bedriva en långsiktig verksamhet*.

Slutligen kan det, som tidigare diskuterats, hävdas att det fria skolvalet i sig utgör kontroll och ansvarsutkrävande nog eftersom det är upp till eleverna och föräldrarna att avstå från att välja de skolor som inte håller måttet. Även om det ligger viss sanning i detta finns det emellertid många skäl att förespråka ytterligare lager av kontroll och ansvarsutkrävande. Dels är det rimligt att tro att alla enskilda elevers eller föräldrars intresse för skolor inte fullständigt korrelerar med samhällets intresse i stort. T ex torde det ligga i den enskilda elevens intresse att få så högt betyg som möjligt, eftersom detta utgör det huvudsakliga sorteringsverktyget för antagning till högre utbildning, medan det ligger i samhällets intresse att betygen sätts rättvist och meritokratiskt. Generös betygssättning skulle enligt detta kunna användas som ett attraktionsmedel för att locka elever till en skola. Dels är det troligt att åtminstone vissa föräldrar och elever saknar kunskaper för att bedöma och jämföra skolors kvalitet.

5. Slutsatser

Sammanfattningsvis tyder de studier som gåtts igenom i den här rapporten inte på att vinstsyftande verksamheter fungerar sämre än annan privat driven verksamhet. Det empiriska forskningsunderlaget är dock mycket tunt och det ska därför understrykas att mer forskning krävs för att kunna dra några entydiga slutsatser. Det går emellertid att argumentera för att själva förekomsten av vinstsyftande verksamheter i sig motiverar ett särskilt starkt regelverk för kontroll och utvärdering av verksamheten eftersom vinstmöjligheterna kan tänkas locka oseriösa aktörer. Eftersom det finns undersökningar som tyder på att skolor tenderar att hålla ungefär samma kvalitet år efter år kan det finnas skäl att inrikta granskning och tillsyn av skolverksamhet särskilt på nystartade skolor medan skolor redan visat sig hålla god kvalitet under många år eventuellt kan granskas mindre intensivt. För att underlätta kontroll och utvärdering är det slutligen viktigt att man kommer till rätta med de problem med betygsinflation, som flera studier pekar på.

18. Se SOU 2015:7.

REFERENSER

- Aggarwal, S., D. Lucca, A. Seru, och F. Trebbi (2014), "Inconsistent regulators: Evidence from banking," *Quarterly Journal of Economics*, forthcoming.
- Ahlin, Å. (2003), "Does school competition matter? Effects of a large-scale school choice reform on student performance", Working Paper, Department of Economics, Uppsala University.
- Ahlin, Å. (2003), "Does school competition matter? Effects of a large-scale school choice reform on student performance", Working Paper 2003:2, Nationalekonomiska institutionen, Uppsala universitet.
- Akerlof, G. (1970), "The market for 'Lemons': Quality uncertainty and the market mechanism," *Quarterly Journal of Economics* 84(3), 488-500.
- Andersson, M., U. Cerps, och M. Noréus (2013), "The case for analytical supervision: A Swedish perspective." In A.J. Kellerman et al (eds.), *Financial Supervision in the 21st Century*, Springer-Verlag, Berlin-Heidelberg.
- Angelis, J. och H. Jordahl (2014), "Att styra och leda äldreomsorg: Hur går det till och vad kan förbättras?", SNS Förlag.
- Auriol, E. (1998), "Deregulation and quality", *International Journal of Industrial Organization*, 16(2), 169-194.
- Baker, G. (1991), "Incentive contracts and performance measurement," *Journal of Political Economy* 100(3), 598-614.
- Becker, B. och V. Ivashina (2014), "Reaching for yield in the bond market," *Journal of Finance*, forthcoming.
- Becker, B. och M. Opp (2015), "Regulatory reform and risk-taking: Replacing ratings," working paper, Stockholm School of Economics.
- Benmelech, E. och J. Dlugosz (2009), "The alchemy of CDO credit ratings," *Journal of Monetary Economics* 56, 617-634.
- Berger, H. och S. Danninger (2007), "The employment effects of labor and product market deregulation and their implications for structural reform", *IMF Staff Papers*, 54(3), 591-619.

- Bergman, M. och H. Jordahl (2014), "Goda år på ålderns höst? En ESO-rapport om konkurrens i äldreomsorgen". Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2014:1. Finansdepartementet.
- Besley, T. och M. Ghatak (2001), "Government versus Private Ownership of Public Goods", *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 116:4, 1343–72.
- Besley, T. och M. Ghatak (2003), "Incentives, Choice, and Accountability in the Provision of Public Services", *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 19:2, 235–249.
- Björklund, A, P. Edin, P. Fredriksson och A. Krueger (2004), "Education, equality and efficiency – An analysis of Swedish school reforms during the 1990s", Rapport 2004:1, Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).
- Bloom, N., R. Lemos, R. Sadun och J. Van Reenen (2015), "Does management matter in schools?", *The Economic Journal*, 125(584), 647-674.
- Bloom, N, R. Lemos, R. Sadun och J. Van Reenen (2014), "Does Management Matter in Schools", NBER Working Paper 20667.
- Brunsson, N. (1994), "Politicization and 'company-ization'—on institutional affiliation and confusion in the organizational world", *Management Accounting Research*, 5(3), 323-335.
- Burström, Bo. (2002), "Increasing Inequalities in Health Care Utilization Across Income Groups in Sweden During the 1990s?" *Health Policy*, 62, s 117-29.
- Byrnes, V. (2009), "Getting a feel for the market: The use of privatized school management in Philadelphia". *American Journal of Education*, 115, 437–455.
- Böhlmark, A. och M. Lindahl (2015), "Independent Schools and Long-run Educational Outcomes: Evidence from Sweden's Large-scale Voucher Reform", *Economica*, 82(327), 508–551.
- Böhlmark, A. och M. Lindahl (2007), "The Impact of School Choice on Pupil Achievement, Segregation and Costs: Swedish Evidence", IZA DP No. 2786.
- Böhlmark, A. och M. Lindahl (2013), "Independent schools and long-run educational outcomes: Evidence from Sweden's large scale voucher reform", Swedish Institute for Social Research (SOFI) Working Paper 6/2013.
- Cameron, K. S., M. U. Kim och D. A. Whetten (1987), "Organizational effects of decline and turbulence", *Administrative Science Quarterly*, 222-240.
- Campbell, J., B. Madrian, H. Jackson och P. Tufano (2011), "Consumer Financial Protection", *Journal of Economic Perspectives* 25(1), 91-114.
- Carroll, G. R. (1985), "Concentration and specialization: Dynamics of niche width in populations of organizations", *American journal of sociology*, 9(6), 1262-1283.
- Chabbot, C. och F. O. Ramirez (2000), Development and education, Handbook of the sociology of education, 163-187, Springer.
- Chetty, R. och E. Saez (2013), "Teaching the tax code: Earnings responses to an experiment with EITC recipients", *American Economic Journal: Applied Economics*, 5 (1), 1–31.

- Dahlberg, M., M. Elinder, D. Isaksson, H. Jordahl, A. Lindbom, H. Lundqvist, U. Winblad och R. Öhrvall (2013), "Slutsatser". I H. Jordahl (red.), *Välfärdstjänster i privat regi: Framväxt och drivkrafter*. SNS Förlag.
- Diamond, D. och P. Dybvig (1983), "Bank runs, deposit insurance, and liquidity," *Journal of Political Economy* 91(3), 401-419.
- Dixit, A. och R. Pindyck (1994), *Investment Under Uncertainty*, Princeton University Press.
- Duncan, E. (2015), "Excellence v Equity," Special Report, *Economist*, March 29-April 3, s 1-19.
- Dyck, A., A. Morse, och L. Zingales (2010), "Who blows the whistle on corporate fraud?," *Journal of Finance* 65(6), 2213-2253.
- Edmans, A., V. Fang, och K. Lewellen (2014), "Equity vesting and managerial myopia", Working paper, London Business School.
- Elacqua, G. (2009), "For-profit schooling and the politics of education reform in Chile: When ideology trumps evidence". Working Paper nr 5, Centro de Políticas Comparadas de Educación, Universito Diego Portales, Santiago.
- Elinder, M. och H. Jordahl (2013a), "Kontrakt, kostnader och kvalitet". I H. Jordahl (red.), *Välfärdstjänster i privat regi: Framväxt och drivkrafter*. SNS Förlag.
- Elinder, M. och H. Jordahl (2013b), "Kommunpolitikens beslut och brukarnas val". I Henrik Jordahl (red.), *Välfärdstjänster i privat regi: Framväxt och drivkrafter*. SNS Förlag.
- Elinder, M. och H. Jordahl (2013c), "Political preferences and public sector outsourcing", *European Journal of Political Economy*, 30, s. 43–57.
- Feldt, K. O. (1991), *Alla dessa dagar ... I regeringen 1982–1990*, Nordstedts Förlag.
- Figlio, D. och S. Loeb (2011), "School accountability". In E. A. Hanushek, S. Machin, & L. Woessmann (Eds.), *Handbook of the Economics of Education*, Vol. 3 (s 383-423). San Diego, CA: North Holland.
- Gill, B., R. Zimmer, J. Christman och S. Blanc (2007), "State takeover, school restructuring, private management, and student achievement in Philadelphia". Monograph 533, RAND Education, RAND Corporation.
- Glaeser, E.L. och A. Schleifer (2001), "Not-for-profit entrepreneurs", *Journal of Public Economics*, Vol. 81, 99–115.
- Gopalan, R., T. Milbourn, F. Song och A. Thakor (2013), "Duration of executive compensation," *Journal of Finance*, forthcoming.
- Gordon, S. (2014), "Europe Loses Ground in Global High-Tech Race," *Financial Times*, February 20, <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/86924376-98be-11e3-a32f-00144feab7de.html#axzz3b2RO6QRb>, accessed May 24, 2015.
- Green, P.C., B.D. Baker och J. Oluwole (2015), "The Legal Status of Charterskolor in State Statutory Law", *University of Massachusetts Law Review*, Forthcoming. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2560896>
- Gruber, J., J. Kim och D. Mayzlin (1999), "Physician fees and procedure intensity: the case of Cesarean delivery", *Journal of Health Economics* 18, 473-490.

- Hannan, M. T., L. Pólos och G.R. Carroll (2003), "The fog of change: Opacity and asperity in organizations", *Administrative Science Quarterly*, 48(3), 399-432.
- Hart, O. (1995), *"Firms, Contracts and Financial Structure,"* Clarendon Press, Oxford.
- Hart, O., A. Shleifer och R. Vishny (1997), "The proper scope of government: Theory and an application to prisons". *Quarterly Journal of Economics*, 112 (4), 1127–1161.
- Hartman, L. (Ed.) (2011), *"Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd"*, SNS Förlag, Stockholm.
- Henrekson, M. och M. Stenkula (2007), *"Entreprenörskap"*, SNS Förlag.
- Herrera, C. A., G. Rada, L. Kuhn-Barrientos och X. Barrios (2014), "Does ownership matter? An overview of systematic reviews of the performance of private for-profit, private not-for-profit and public healthcare providers". *PLoS ONE* 9 (12), e93456, doi:10.1371/journal.pone.
- Hill, C. D. och D. M. Welsch (2009), "For-profit versus not-for-profit charter schools: An examination of Michigan student test scores", *Education Economics*, 17 (2), 147–166.
- Hirschman, A. O. (1970), *"Exit, voice, and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states"*, Harvard university press.
- Hofer, G. (2015), "Personen fressen Steuerreform auf," *Die Presse*, April 4, 2015, p. 1.
- Holmström, Bengt och Paul Milgrom, 1991, "Multitask Principal-Agent Analyses: Incentive Contracts, Asset Ownership, and Job Design," *Journal of Law, Economics, and Organization* 7, 24-52.
- Hood, C. (1995), The "new public management" in the 1980s: Variations on a theme. *Accounting, Organizations and Society*, 20(2–3), 93-109.
- Hsu, G. och M. Hannan (2005), "Identities, Genres, and Organizational Forms", *Organization Science*, 16(5), 474-490.
- HUI Research (2015), *"Sant och falskt om företagande i välfärden"*, Svenskt Näringsliv.
- Jonsson, S. (2009), "Refraining from Imitation: Professional Resistance and Limited Diffusion in a Financial Market", *Organization Science*, 20(1), 172-186.
- Jordahl, H. (2002), *"Vad har hänt med de enskilda alternativen?"*, Reforminstitutet.
- Jordahl, H. och R. Öhrvall (2013), "Nationella reformer och lokala initiativ". I H. Jordahl (red.), *Välfärdstjänster i privat regi: Framväxt och drivkrafter*. SNS Förlag.
- Joynt Karen, E., E. J.Orav och A. K. Jha (2014), "Association between hospital conversions to for-profit status and clinical and economic outcomes". *JAMA*, 312 (16), 1644–1652.
- Karlsson, C., och K. Nyström (2007), *"Nyföretagande, näringslivsdynamik och tillväxt i den nya världsekonomin"*, Globaliseringsrådet.
- King, K. A. (2007), "Charter schools in Arizona: Does being a for-profit institution make a difference?", *Journal of Economic Issues*, 41 (3), 729–746.
- Kivleniece, I. och B. V. Quelin (2012), "Creating and capturing value in public-private ties: a private actor's perspective", *Academy of Management Review*, 37(2), 272-299.

- Knight, F. (1921), *"Risk, Uncertainty, and Profit"*, Library of Economics and Liberty. 16 oktober 2015. <<http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>>.
- Knight, F. (1965), *"Risk, Uncertainty, and Profit"*, New York: Harper and Row., first published in 1921.
- Kolarska, L., och H. Aldrich (1980), "Exit, voice, and silence: Consumers' and managers' responses to organizational decline", *Organization Studies*, 1(1), 41-58.
- Kornai, J. (1986), "The soft budget constraint". *Kyklos*, 39 (1), 3–30.
- Knight, F. H. (1965), *"Risk, Uncertainty, and Profit"*, New York: Harper and Row., first published in 1921.
- Laffont, J.J. och J. Tirole (1989), "Provision of quality and power of incentive schemes in regulated industries." In: *Equilibrium theory and applications: Proceedings of the sixth international symposium in economic theory and econometrics*. William Barnett m fl (eds.), Cambridge University Press.
- Laffont, J.J. och J. Tirole (1993), *"A theory of incentives in procurement and regulation"*, MIT Press.
- Lareau, A. (1987), "Social class differences in family-school relationships: The importance of cultural capital", *Sociology of education*, 60(2), 73-85.
- Levin, J. and S. Tadelis (2010), "Contracting for government services: Theory and evidence from U.S. cities", *Journal of Industrial Economics* 58(3), 507-541.
- Lindbom, A. (2013), "Socialdemokraterna och privat drift i välfärden: två idétraditioner". I H. Jordahl (red.), *Välfärdstjänster i privat regi: Framväxt och drivkrafter*, SNS Förlag.
- Lindqvist, E. (2014), "Institutionsvård, incitament och information – en ESO-rapport om placering av ungdomar med sociala problem". Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi 2014:8. Finansdepartementet.
- Lucca, D., A. Seru och F. Trebbi (2014), "The revolving door and worker flows in banking regulation", *Journal of Monetary Economics*, forthcoming.
- Luo, X. (2007), "Consumer negative voice and firm-idiosyncratic stock returns", *Journal of Marketing*, 75-88.
- Löfquist, S. (1999), *"Den bångstyriga verkligheten: Har det svenska systemskiftet haft någon betydelse för arbetet med elever i behov av stöd?"*, Avhandling. Umeå universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Machin, S. och O. Silva, (2013), "School Structure, School Autonomy and the Tail", *Centre for Economic Performance Special Paper No. 29*, London School of Economics.
- Maclver, M. A. och D.J. Maclver (2006), "Which bets paid off ? Early findings on the impact of private management and k-8 conversion reforms on the achievement of Philadelphia Students", *Review of Policy Research*, 23 (5), 1077–1093.
- Manne, H. G. (1965) "Mergers and the market for corporate control", *Journal of Political Economy*, 73 (2), 110–120.
- March, J. G., och H.A. Simon (1958), *"Organizations"*, Oxford, England: Wiley.
- McClellan, M. och D. Staiger (2000), "Comparing hospital quality at for-profit and not-for-profit hospitals". I David M Cutler, *The Changing Hospital Industry:*

- Comparing Not-for-Profit and For-Profit Institutions*, National Bureau of Economic Research, 93–112.
- McFarland, D. A. (2001), "Student resistance: How the formal and informal organization of classrooms facilitate everyday forms of student defiance", *American Journal of Sociology*, 107(3), 612-678.
- Megginson, W. L. och J. M. Netter (2001), "From state to market: A survey of empirical studies on privatization," *Journal of Economic Literature* 39(2), 321-389.
- Meyer, J. W., W.R. Scott, och T. Deal (1983), "Institutional and technical sources of organizational structure: explaining the structure of educational organizations". In W. R. Scott, och J. W. Meyer (Eds.), *Organizational environments: ritual and rationality*: s 45-70. New York, NY: Sage Publications.
- Mian, A. (2003), "Foreign, private domestic, and government banks: New evidence from emerging markets", *Journal of Banking and Finance* 27(7), 1219-1410.
- Miller, D. och P.H. Friesen (1982), "Innovation in conservative and entrepreneurial firms: Two models of strategic momentum", *Strategic Management Journal*, 3(1), 1-25.
- Miron, G., J.L. Urschel, M.A Yat Aguilar och B. Dailey (2011), "Profiles of for-profit and nonprofit education management organizations: Thirteenth annual report - 2010-2011." Boulder, CO: National Education Policy Center. <http://nepc.colorado.edu/publication/EMO-profiles-10-11>
- Mueller, D. C. (1976), "Information, Mobility and Profit," *Kyklos*, 29, Fasc. 3, s 419-48.
- Mueller, D. C. (2003), *"The Corporation, Investments, mergers and growth"*, Routledge.
- NCES (2014), *"The condition of education"*. National Center for Education Statistics.
- Nee, V. (1992), "Organizational dynamics of market transition: Hybrid forms, property rights, and mixed economy in China", *Administrative Science Quarterly*, 1-27.
- Nilsson, L. (2014), "Nej till vinstutdelning – ja till valfrihet i välfärden". I Annika Bergström och Henrik Oscarsson (red), *Mittfåra & marginal*. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- OECD (2015), *"Improving Schools in Sweden: An OECD Perspective"*, Stockholm.
- Pache, A.-C., & Santos, F. 2010. "When worlds collide: The internal dynamics of organizational responses to conflicting institutional demands", *Academy of Management Review*, 35(3), 455-476.
- OECD (2013), "OECD Reviews of Health Care Quality: Sweden 2013", http://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/oecd-reviews-of-health-care-quality-sweden-2013_9789264204799-en. Accessed April 19, 2015.
- Peltason E. och M. Raymond (2013), "Charter School Growth and Replication, Volume I", Center for Research on Education Outcomes (CREDO).
- Peterson P. E. och M. M. Chingos (2009), "Impact of For-Profit and Nonprofit Management on Student Achievement: The Philadelphia Intervention, 2002–2008", Program on Education Policy and Governance Working Paper Series

- PEPG 09-02. Taubman Center on State and Local Government, Kennedy School of Government, Harvard University.
- Pfeffer, J. och G.R. Salancik (2003), "*The external control of organizations: A resource dependence perspective*", Stanford University Press.
- Propper, C. och G. Leckie (2011), "Increasing Competition Between Providers in Health Care Markets: The Economic Evidence," in Sherry Glied and Peter C. Smith, eds., *The Oxford Handbook of Health Economics*, Oxford: Oxford University Press, s 671-87.
- Rajan, U., A. Seru och V. Vig (2014), "The failure of models that predict failure: Distance, Incentives, and Defaults", *Journal of Financial Economics*, forthcoming.
- Ruef, M. och W.R. Scott (1998), "A multidimensional model of organizational legitimacy: Hospital survival in changing institutional environments", *Administrative science quarterly*, 877-904.
- Rumelt, R. (2005), "Theory, Strategy, and Entrepreneurship". In S. Alvarez, R. Agarwal, & O. Sorenson (Eds.), *Handbook of Entrepreneurship Research*, Vol. 2, 11-32: Springer US.
- Sahlgren, G. H. (2011), "Schooling for money: Swedish education reform and the role of the profit motive", *Economic Affairs*, 31(3), 28-35.
- Sahlgren, G. H. (2013), "*Incentivising Excellence: School Choice and Education Quality*". Harriman House.
- Sandström, F. M. och F. Bergström (2005), "School vouchers in practice: competition will not hurt you", *Journal of Public Economics*, 89(2), 351-380.
- Sapienza, P. (2004), "The effects of government ownership on bank lending", *Journal of Financial Economics* 72(2), 357-384.
- Sass, T. R. (2006), "Charter schools and student achievement in Florida", *Education Finance and Policy*, 1 (1), 50-90.
- Schleifer, A. (1998), "State versus Private Ownership", *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 12:4, 133-150.
- Schmitz, C. (1995), "The World's Largest Industrial Companies of 1912", *Business History*, 37, s 85-96.
- Schumpeter, J. A. (1934), "*The Theory of Economic Development*", Cambridge MA: Harvard University Press (first published in German in 1911).
- Schumpeter, Joseph A. (1950), "*Capitalism, Socialism, and Democracy*", New York: Harper and Row.
- Shen, Y.C., K. Eggleston, J. Lau och C. H. Schmid (2007), "Hospital ownership and financial performance: What explains the different findings in the empirical literature?", *Inquiry*, 44, 41-68.
- Shleifer, A. (1998), "State versus private ownership", *Journal of Economic Perspectives* 12(4), 133-150.
- Shue, K. och R. Townsend (2014), "Swinging for the fences: Executive reactions to quasi-random option grants," Working paper, University of Chicago Booth School of Business.

- Skolinspektionen (2015), "Huvudmannens styrning av grundskolan – ett uppdrag med eleven i fokus", Skolinspektionens kvalitetsgranskning, Rapport 2015:01.
- Skolverket (1996), "Godkännande av fristående skolor som motsvarar grundskolan – erfarenheter och synpunkter", Skolverkets rapport 108.
- Skolverket (2013), "PISA 2012. 15-åringars kunskaper i matematik, läsförståelse och naturvetenskap", Rapport 398.
- Socialstyrelsen (2014a), "Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? En rikstäckande undersökning av äldres uppfattning om kvaliteten i hemtjänst och äldreboenden 2014".
- Socialstyrelsen (2014b), "Kommun- och enhetsundersökningen, vård och omsorg om äldre, 2014: Nationella resultat, metod och indikatorer".
- SOU (2013), "*Friskolorna i samhället: betänkande*". Stockholm: Fritze.
- Stockholms läns landsting (2015), "Benchmarking av akutsjukhusens effektivitet: Kärnverksamheterna på Danderyds sjukhus, Capio S:t Görans sjukhus och Södersjukhuset". Diarienummer 1408-1118, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen, Avdelningen för somatisk specialistvård.
- Strömberg, P. (2015), "Effekter av olika ägarformer på företagen: En kartläggning av forskningsläget med implikationer för svenska välfärdssektorn." Expert opinion submitted to Ägarprövningsutredningen, dir. 2014:3.
- Svanborg-Sjövall, K. (2011), "*Kentucky fried children? Om den svenska valfrihetens rötter – och dess fiender*", Timbro.
- Sweden: Health System Review (2012), "*Health Systems in Transition*". Vol. 14, no. 5. www.euro.who.int/l_data/assets/pdf_file/0008/164096/e96455.pdf. Accessed April 19, 2015.
- Tanzi, V. och L. Schuknecht (2000), "*Public Spending in the 20th Century*", Cambridge: Cambridge University Press.
- Tiemann, O. och J. Schreyögg (2012), "Changes in hospital efficiency after privatization", *Health Care Management Science*, 15 (4), 310–326.
- Tyrefors Hinnerich, B. och J. Vlachos (2013), "Systematiska skillnader mellan interna och externa bedömningar av nationella prov – en uppföljningsrapport", Bilaga 5 till "Olikheterna är för stora. Omräkning av nationella prov i grundskolan och gymnasieskolan, 2013", Skolinspektionens redovisning av regeringsuppdrag Dnr U2011/6544/GV.
- Van Witteloostuijn, A. och C. Boone (2006), "A resource-based theory of market structure and organizational form", *Academy of Management Review*, 31(2), 409-426.
- Westin, M., A. Åhs, K. Bränd Persson och R. Westerling (2004), "A Large Proportion of Swedish Citizens Refrain from Seeking Medical Care – Lack of Confidence in the Medical Services a Plausible Explanation?", *Health Policy*, 68, s 333-34.
- Wicksell, K. (1896), "Über ein neues Prinzip der gerechten Besteuerung," Finanztheoretische Untersuchungen, Jena, English translation by James M. Buchanan in Richard A. Musgrave and Alan T. Peacock, eds., *Classics in the Theory of Public Finance*, New York: St. Martin's Press, 1967, s 72-118.

- Vickers, J. och G. K. Yarrow (1988), "*Privatization: An economic analysis*", MIT Press.
- Williamson, O. E. (1991), "Economic institutions: spontaneous and intentional governance", *Journal of Law, Economics, & Organization*, 159-187.
- Winblad, U. och D. Isaksson (2013), "Geografisk närhet som en förklaring till privatisering". I H. Jordahl (red.), *Välfärdstjänster i privat regi: Framväxt och drivkrafter*. SNS Förlag.
- Viñals, J., and J. Fiechter (2010), "The making of good supervision: Learning to say 'no'," Staff Position Note SPN/10/08, International Monetary Fund.
- Vlachos, J. (2012), "Är vinst och konkurrens en bra modell för skolan", *Ekonomisk debatt*, 40(4), 16-30.
- Vlachos, J. (2011), "Friskolor i Förändring", kapitel 3 i *Konkurrensens konsekvenser: Vad händer med svensk välfärd?*, red. Laura Hartman, SNS Förlag.
- Wondratschek, V., K. Edmark och M. Frölich (2013), "The Short- and Long-term Effects of School Choice on Student Outcomes – Evidence from a School Choice Reform in Sweden", *Annals of Economics and Statistics*, 111/112, 71-102.
- Woodworth, J., och M. Raymond (2013), "Charter School Growth and Replication, Volume II", Center for Research on Education Outcomes (CREDO).
- Zahra, S. A., R. D. Ireland, I. Gutierrez och M.A. Hitt (2000), "Introduction to Special Topic Forum Privatization and Entrepreneurial Transformation: Emerging Issues and a Future Research Agenda", *Academy of Management Review*, 25(3), 509-524.

Vinster i välfärden ger stundtals upphov till intensiv debatt. Huvudsakligen kretsar frågan kring om vinster är förenligt med – eller står i motsats till – välfärdstjänster av hög kvalitet. Klart står att vinstmotivet ger entreprenörer incitament till effektivitet, men också till innovation och utvecklandet av nya lösningar som på sikt ger positiva välfärdseffekter. Samtidigt finns det utmaningar och behov av tydliga regler. Flera av rapporten *Vinster, välfärd och entreprenörskaps* kapitel innehåller konkreta rekommendationer, baserade på forskning, för hur utvärdering och ansvarutkrävande bör utformas för verksamheter inom den s k välfärdssektorn.

Entreprenörskapsforum presenterar för sjunde året i rad en forskningspublikation i anslutning till konferensen Swedish Economic Forum. Rapportserien bidrar till att fördjupa samhällsdebatten genom djuplodande analyser och policyrekommendationer. Analyserna har ett entreprenörskaps-, småföretags- och innovationsfokus kopplat till samhällsekonomiska effekter.

Författarna till Swedish Economic Forum Report 2015 är **Martin Andersson**, partner Oliver Wyman och tidigare vd Finansinspektionen, **Karin Edmark**, docent IFN och Stockholms universitet, **Johan Eklund**, vd Entreprenörskapsforum och professor Internationella Handelshögskolan i Jönköping, **Henrik Jordahl**, docent och programchef IFN, **Dennis C. Mueller**, professor University of Vienna, **Abiel Sebhatu**, doktorand Entreprenörskapsforum och Handelshögskolan i Stockholm (HHS), **Per Strömberg**, professor HHS och **Karl Wennberg**, professor HHS och Linköpings universitet.



ENTREPRENÖRSKAPS
FORUM

WWW.ENTREPRENORSKAPSFORUM.SE